

Валерія Надільнюк

здобувач вищої освіти

(Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького)

ОБРЯД «КОЛЯДУВАННЯ» У КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВОМУ ЖИТТІ ЯЗИЧНИКА XI–XIII СТ. У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Усталені традиції, які побутують сьогодні серед українців творилися протягом багатьох тисячоліть і сягають своїм корінням ще часів Київської Русі. Той час коли християнські традиції закріплювались у тодішньому суспільстві, язичництво міцно закріпилося у свідомості людей і залишалося невід'ємною частиною їхнього життя, що простежується навіть у XIX ст. Завдяки наполегливій роботі етнологів, етнографів, фольклористів і багатьох інших дослідників в окреслений час ми можемо ретранслювати язичницький спосіб життя.

У працях деяких дослідників можна знайти зіставлення християнських святих зі слов'янськими богами, християнських заповідей з язичницькими традиціями. Адже добре відома нам поширена система уявлень про богів була уособленням окремих етапів життя людини в межах священної родової громади. Існування людини у певних проміжках часу відповідало руху сонця упродовж року [2].

Відповідно до ряду писемних та фольклорних джерел, які дійшли до наших днів, язичники вірили у потаємного бога-немовля Коляду. Котрий був захисником породіль, новонароджених діток, водночас, був символом появи нового сонця. Довгий час у наукових колах існувало твердження, що у язичницькому пантеоні не було такого бога, а слово «коляда» існувало на позначення свята, або було частиною народної пісні. Адже свідчення про коляду фіксується більше у пізніших джерелах, бо давньоруські автори могли не вбачати великої загрози християнству у такого роду побутовому обряді і не надавали великого значення цьому явищу у своїх проповідях. Хоча у перспективі став зрозумілим той беззаперечний факт, що язичницьке свято, яке пододало не одну сотню років, зберігшись на великій території та осівши у свідомості багатьох, говорить про стійку народну традицію поклоніння [1, с. 108].

Якщо звернути увагу на це питання з лінгвістичної точки зору, то у давньоруській мові «коляда» має значення дитячої колиски, ходіння з піснями по дворах на святки; а на латині відомо про щомісячні свята «календи» (перший день місяця у римлян) пов'язане зі словом скликанням, викликанням [3, с. 243]. Знайомство з історією календ і коляди нашою думку, що в цьому обряді відобразився дуже архаїчний, ймовірно, індоєвропейський пласт уявлень.

Етнографічно святкування коляди пов'язане або з різдвяним Святвечором (24 грудня), або ж у ширшому розумінні із зимовими святками (25 грудня – 6 січня), але і в церковному календарі, і в народному має місце частіше святкування коляди: на Великдень та 1 березня.

Обряд колядування досить простий і не порушує звичайного життєвого устрою: група колядників ходить подвір'ями, співає заклинань і побажань усіляких благ кожній оселі та збирає їстівні пожертви до спільного «міху», які потім гуртом поїдаються. Було висунуто гіпотезу, що давнє «кол-яда» означало «кругову їжу», «братерчину», тому що етнографічне «кол-яда» нерідко в слов'янських мовах розуміли як «компанія», «гурт людей», «складчина» [4, с. 658].

Свідченням продовження традиції шанування бога-немовля Коляди у ранньохристиянський час фіксується у Кормчій книзі за списком 1282 р., де йдеться про заборону в січні і на початку березня нарікати сонце Колядою, а жінкам які от мали народити забороняли займатися жертвопринесенням в ім'я Коляди. Також у Густинському літописі (XVII), Синописі Інокентія Гізеля (1674) та інших літописах згадується про установлення Володимиром «шостого ідола – Коляду». Побіжно автори зауважують, що і по нині «про того біса Коляду й досі не перестають забувати, починаючи від самого Різдва Христового, на всі святі дні збираються на жалюгідні ігрища, пісні співають, та ще й про Різдво Христове згадують, але ж тут і беззаконно Коляду свого приплітають...» [1, с. 108–109].

Зазвичай перша частина колядування проходила у тісному родинному колі: очищуючись від негативу за допомогою пари (паріння в лазні) або вогню (на подвір'ї розводили ритуальне багаття і через яке стрибали). Опісля очищення влаштовували сімейну трапезу. У другій частині за межами поселення влаштовували ігрища, де переодягалися у шкіри тварин та надягали маски (переважно це були молоді та вагітні жінки, люди похилого віку, тотемні тварини) і своїми танцями прагнули задобрити духів на наступний рік хороший. Такий ритуал був символом нового життя, дітонародження, родючості і благополуччя [2].

Невід'ємною частиною обрядового богослужіння Коляді було гадання, яке опісля прийняття християнства і довго після цього неодноразово переслідувалося. Час гадання і заклинань майбутнього врожаю – ніч під Новий рік і перше січня Нового року. Під керівництвом 12 старих вироблялися різні обряди і співи. Друга тема новорічних гадань – про заміжжя.

Археологічною пам'яткою слов'янських новорічних ворожінь є великі ритуальні посудини IV ст. н. е. з Лепесівки. Ворожіння здійснювалося за допомогою священної води, про що переконливо свідчить чітка, масивна хвиляста лінія вздовж усього борту. Якщо взяти до уваги етнографічні дані, то посудина з 12 малюнками, на якій позначені три сонячні фази і господарські прикмети місяців, на плоскому борту призначалася для гадань про врожай і мисливську здобич.

Отже, обряд колядування був невід'ємною частиною сакрального життя язичника протягом XI–XIII ст. поряд з обрядами і святами, які збереглися в умовах християнства на Русі. Зимові свята були тривалим заклиналим комплексом, під час якого підбивали підсумки минулого і виконували заклинання на всі 12 місяців майбутнього року. Образ Коляди становить собою складний символ, що пов'язаний з календарем, аграрними ритуалами, відновлення природи. Коляда відображає прагнення до відродження. Бог-немовля Коляда був «живим» протягом багатьох

століть, незважаючи на намагання християнської церкви знищити язичницькі вірування. Це свідчить про велику значимість цього символу для язичництва та його невмирущість у свідомості народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлов М. М. Язичницький світогляд східних слов'ян: структура, еволюція, трансформація. Севастополь : Видавець Кручинін А. Ю., 2009. 280 с.
2. Козлов М. М. Бог-немовля Коляда в язичницькій свідомості східних слов'ян. Гілея: науковий вісник. 2009. Випуск 22. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozlov_MM/Bohnemovlia_Koliada_v_iazychnytskii_svidomosti_skhidnykh_slovia.pdf? (дата звернення: 20.04.2023).
3. Плотнікова Н. В. Святочний обрядовий обхід колядування як приядерний концепт мікроконцептосфери святки. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2019. Вип. 5. С. 241–244. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2286/2059> (дата звернення: 19.04.2023).